

Blomstrande societetsliv i 1810-talets Åbo

Topi Artukka, *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla* [Den dansande staden. Societeten i Åbo som en social scen på 1810-talet], 344 s., ill., Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 2017, Helsinki: Suomen Tiedeseura 2021.

TOPI ARTUKKA DISPUTERADE i maj 2021 vid Åbo universitet med avhandlingen *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. I den studerar han societeten i Åbo, med fokus på de nya former av sällskapsliv som skapades i början av 1800-talet och på de platser där umgänget ägde rum. Temat har inte tidigare varit föremål för djuplodande studier – som Artukka konstaterar i inledningen har det tidiga 1800-talets informella sällskapsliv i tidigare forskning tenderat att hamna i skymundan för de politiska händelser som 1809 ledde till att Finland förvandlades från en svensk riksdel till ett ryskt storfurstendöme och för de följder detta fick.

I avhandlingens inledning formulerar Artukka studiens huvudfråga i formen: Vad var societeten i Åbo på 1810-talet? Syftet är att besvara denna övergripande fråga genom att studera sällskapslivet utifrån tre olika perspektiv, vilka även utgör avhandlingens tre substanskapitel. I det första analyseras societetens aktörer och strukturer, i det andra riktas ljuskäglan mot de rum som existerade eller skapades för sällskapslivets behov och i det tredje studeras sällskapslivets kultur och dess mångfasetterade uttrycksformer. Dispositionen gör helheten lättillgänglig för läsaren, även om de olika temana i vissa avseenden ligger så nära varandra att smärre upprepningar inte kan undvikas. Dessa är dock så få att de inte stör läsningen.

Avhandlingen anknyter till ett internationellt forskningsfält som omfattar sällskapsliv och eliternas kulturhistoria, och som sedan 1990-talet har varit framträdande särskilt i forskning om 1700-talets och det tidiga 1800-talets eliter. I inledningen placeras studiens frågeställningar in i detta numera breda forskningsfält – Artukka uppvisar en djup och övertygande kännedom om det aktuella forskningsläget i såväl ett internationellt, nordiskt som finländskt sammanhang.

Även undersökningens analytiska och begreppsliga referensram är anam-
mad från den forskningsinriktning som intresserat sig för societeternas
och sällskapslivets historia, och som i avhandlingen fungerar både som
teoretisk utgångspunkt och metodiskt verktyg. Av de flertal begrepp som
i inledningen presenteras närmare ges följande fyra det största utrymmet:
elit, ståndspersoner, societet och sociabilitet – alla fyra i högsta grad rele-
vanta för temat. Ytterligare ett begrepp som med fördel kunde ha lyfts fram
redan i inledningen, inte minst med beaktande av att det förekommer i
rubriken, är scen (*näyttämö*). Den sociala scenen tillskrivs en central roll
särskilt i avhandlingens andra substanskapitel, men det skulle ha under-
lättat för läsaren om till exempel Erwin Goffmans teori om främre och
bakre scener och Amanda Vickers tankar kring hur dikotomin privat-
offentlig fungerar ur ett rumsligt perspektiv hade introducerats redan här.
Båda lämpar sig nämligen utmärkt för att studera sällskapslivets rumsliga
och materiella aspekter.

Avhandlingen bygger på ett mångsidigt urval av källor som Artukka
utnyttjar enligt principen för källinklusion, det vill säga utifrån tanken att
vilken som helst skriftlig kvarleva kan vara till nytta när forskaren vill be-
lysa ett fenomen i en bred kontext. Här har man använt sig av dokument
som bevarats i privata arkiv, men som mera sällan utnyttjats, till exem-
pel menyer och inbjudningskort. Genom att utnyttja dessa materialtyper
åskådliggör Artukka hur dokument som ofta förbisett kan bidra med
viktig detaljinformation om umgängesliv. En central plats bland det privata
källmaterialet intar Johan Winters dagbok, som i sin detaljrikedom är en
närmast oundgänglig källa med tanke på avhandlingens frågeställningar.
Därtill analyseras flera andra privata källor, som brev, minnesanteckningar
och memoarer. De privata källorna kompletteras av Societetshusets arkiv,
där särskilt de två bevarade subskriptionsförteckningarna utnyttjas, samt
av bland annat Åbo stads myndighetshandlingar, brandförsäkringar, bygg-
nadsritningar, bouppteckningar och tidningsmaterial. Som helhet ligger
en imponerande mängd arbete i arkiven bakom det breda och mångsidiga
empiriska källmaterialet.

I avhandlingens första substanskapitel ("Seurapiirin toimijat ja raken-
teet") analyseras societetens aktörer och strukturer. Underkapitlen bely-
ser umgängeslivets olika skiktningar, kvinnors och mäns roller samt ryska
undersåtars position i förhållande till stadens infödda societet. Kapitlet
ger en översiktlig bild av de olika kategorier och grupperingar som till-
sammans utgjorde societeten i Åbo, och även av de begränsningar som
strukturerna satte för olika gruppers möjligheter att delta i societetslivet.

Det andra substanskapitlet tar upp societetslivets rumsliga och materi-
ella förutsättningar ("Seurallisuuden tilat"). Kapitlet bidrar rikligt med ny
kunskap om de platser där societetslivet i Åbo utspelade sig – de platser

där den lokala societeten samlades för att äta, konversera och dansa, eller för att låta sig underhållas i form av teater och musik. Det tredje substanskapitlet ("Seurallisuuden kulttuuri") erbjuder en inblick i umgängeslivets varierande former, där inte minst de ständiga visiterna väcker intresse och tankar hos den moderna läsaren som kanhända känner sig pressad av kraven på att ständigt vara socialt tillgänglig. Artukka visar att societetslivets funktioner de facto var slående lika nutidens: att umgås handlade om gränsdragningar och hierarkier, om att göra sig själv synlig och om möjligheterna att avancera i karriären. En central plats bland umgängesformerna intar balerna och dansandet, som utgör ett genomgående tema i avhandlingen och därmed också förtjänar sin plats i avhandlingens huvudrubrik.

Även om Artukkas undersökning geografiskt och i tid begränsas till 1810-talets Åbo, på den tiden en medelstor europeisk stad, placeras det lokala in i en avsevärt bredare kontext. Artukka blickar både bakåt och framåt i tiden och Åbo placeras in i ett sammanhang där inte minst sällskapslivets kosmopolitiska och universella drag framhävs – paralleller söks i såväl Frankrike, England som i grannlandet Sverige. Med tanke på Finlands inkorporering i det ryska riket kunde det ha varit tankeväckande att också reflektera över om motsvarande paralleller skulle ha kunnat hittas i andra delar av det ryska riket, inte minst de så kallade gränsländerna Baltikum och Polen. Sådana jämförelser kan förvisso vara svåra att hitta, men om de funnits skulle de ha kunnat placera in även den ryska närvaron i Åbo i en bredare kontext. Det kunde även ha varit intressant att närmare reflektera kring de sätt på vilka societetslivet i Åbo skilde sig från sin motsvarighet i Europas verkliga storstäder, exempelvis London och Paris.

Ett särskilt mervärde åt avhandlingen ger det rika och mångsidiga bildmaterialet, något som särskilt gäller det andra substanskapitlet där sällskapslivets materialitet och rumslighet står i fokus. Som helhet bidrar Topi Artukkas läsvärda doktorsavhandling med intressanta perspektiv på sällskapslivets mångfasetterade funktioner för societeten i Åbo – och i en bredare kontext i hela Finland. Den förmedlar även rikligt med ny och värdefull personhistorisk kunskap samt lokalhistorisk kunskap om Åbo på 1810-talet då staden var det nya storfurstendömet Finlands huvudstad.

Johanna Wassholm